

İsrail-İran Savaşı: Yeni Ortadoğu'da Değişen Güç Dengeleri

Prof. Dr.
Muharrem Ekşi

Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

13 Haziran 2025 tarihinde sabaha karşı İsrail'in İran'a yönelik sürpriz kapsamlı hava saldırıları ile Ortadoğu'da yeni güç dengelerinin kurulacağı yeni döneme geçilmiştir. Bu anlamda İsrail'in saldırılarının yeni Ortadoğu jeopolitiği oluşturacak boyutta olduğu söylenebilir. Zira İsrail'in saldırıları ile İran'ın stratejik ağır bir yenilgiye uğratılması, Ortadoğu'da İran'ın gücünü büyük ölçüde sınırlandıracaktır. Bu bağlamda İsrail-İran savaşı, Ortadoğu'da yeni güç dengeleri ve yeni jeopolitik düzenin ön habercisi olarak değerlendirilebilir.

GÜÇ DENGESİ SAVAŞI MI?

Özellikle İsrail'in saldırıları karşısında İran'ın durumu, ilk izlenimlere göre güç dengelerini değiştirecek niteliktedir. İsrail, 1967 savaşında (6 gün savaşı) Mısır hava kuvvetlerine karşı önleyici hava saldırısında olduğu gibi benzer bir şekilde İran'a karşı sürpriz önleyici hava saldırıları başlatmıştır. Her ne kadar ABD Başkanı, İran'a 60 gün süre vermiş olsa da müzakereler devam etmekteydi. Zira 15 Haziran'da ABD-İran heyetlerinin Umman'da 6. turu gerçekleşecekken saldırıların iki gün önce yapılması bakımından sürpriz denebilir. Bu saldırılar karşısında ilk izlenimlerin gösterdiği üzere İran'ın hava savunma sistemlerinin pek etkili olmadığı basına yansımıştır. Bu anlamda İran, İsrail saldırılarına bir nevi gaflet uykusunda yakalanmıştır.

Diğer taraftan İsrail'in 27 Eylül 2024 tarihinde Lübnan'da Hizbullah'ın üst kademe yöneticilerine yaptığı saldırılar gibi bu sefer de İran'ın üst düzey yöneticilerine karşı saldırılar gerçekleştirmiştir.

Kaynak: northjersey.com

Ancak İran'ın vekil aktör olan Hizbullah'ın üst düzey komutanlarının öldürülmesi olayındaki gibi bir devlet olarak benzerinin İran'a gerçekleştirilmesiyle aynı sonucun beklenmesi büyük bir hata olmuştur. Zira en temelde Hizbullah bir örgüt ama İran köklü tarihi geçmişiyle büyük bir devlettir. Nitekim İran, ilk günkü gerçekten şok edici saldırıları kısa bir zamanda (24 saat bile geçmeden) atlatarak karşı saldırı hamlelerini yapabilmıştır. Buna rağmen İsrail'in İran saldırılarında 1967 savaşı ve 2024 Lübnan-Hizbullah saldırıları arasındaki analogi dikkat çekmektedir.

KURMAY AKLIN YOK EDİLMESİ

İsrail saldırılarında ilk önce karşı saldırıyı önleyici nitelikte İran Genelkurmay Başkanı, Devrim Muhafızları Komutanı, Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı, Nükleer Program Başkanı başta olmak üzere kuvvet komutanları ve nükleer fizikçi bilim insanları öldürülmüştür. Bunlarla da sınırlı kalmayan İsrail, nükleer tesisler, petrol rafinerileri, füze üsleri ve füze geliştirme tesislerini de bombalamıştır. Özellikle füze üsleri ve füze geliştirme tesislerine yönelik saldırılar, İran'ın karşı saldırısını önlemede etkili olduğunu göstermektedir. Zira İran, İsrail saldırılarına karşı propagandasını yaptığı beklenen füze saldırılarını yapamamıştır. Çünkü İran'ın dünyada en fazla füzelere sahip ülkelerden biri olarak İsrail'e ağır kayıplar verdirmesi kuvvetle muhtemeldi.

Kaynak: CNN Politics

Ayrıca İsrail'in saldırıları, üst düzey yöneticilerin öldürülmesi bağlamında bir yandan rejimi yıkmaya yönelik öte yandan karşı saldırı yapacak kadroyu etkisiz hale getirerek İran'ın askeri güç ve kapasitesine ağır bir stratejik darbe indirmeye yönelik olmuştur. Bununla birlikte rejim değiştirmeye yönelik emareler olsa da nasıl bir rejimin geleceği ve bölgede düşman istenmesi, rejim değişikliği amacını sorgulatmaktadır.

İsrail'in saldırdığı kişi ve noktalara bakıldığında uzun bir süredir bu saldırılara hazırlandığı ve planlandığına işaret etmektedir. İsrail'in bu saldırıları, İran içinde İsrail'in üst düzey yöneticilerinin yatak odalarına kadar nokta atışı yapabilecek istihbarat üstünlüğünü göstermektedir. Diğer kritik unsur da İsrail, saldırıları ile İran'ın kurmay aklını devre dışı bırakmak istemiştir. Bu durum İran'ın istihbarat zafiyetini gösterdiği gibi İsrail'in istihbarat üstünlüğünün açık göstergesi olmuştur. Özellikle İsrail'in Tahran'da dron üssü kurabilmesi hem İsrail'in uzun hazırlığını hem de istihbaratta ulaştığı düzeyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Nitekim İranlı yetkililer kısa bir sürede Tahran'da İsrail'e ait dron üretme atölyesine baskın düzenleyebilmiş ve ardından İsrail ajan avına çıkmıştır.

İsrail'in İran sisteminin sigortası niteliğindeki üst düzey kişileri hedef alması, İran'da uzun vadeli dönüşüm gerçekleştirme amacını açığa çıkarmaktadır. Böylece İsrail'in saldırıları ile İran'ın Ortadoğu'daki gücünü stratejik düzeyde azaltma hatta bölgesel güç pozisyonunu ortadan kaldırılmasının hedeflendiği söylenebilir.

İSRAİL SALDIRILARININ ARKA PLANI

ABD ile İran'ın müzakere aşamasındayken İsrail'in proaktif ve sürpriz önleyici saldırıları, başta Trump'ın izni ve desteğinin alındığına işaret ettiği gibi İran'ın stratejik zayıflığı ve topyekûn savaşamayacak durumunun fırsata çevrildiği izlenimini doğurmaktadır. Özellikle İsrail'in Gazze Savaşı sürecinde İran'ın Lübnan'daki vekil aktörü Hizbullah'ı ve Suriye'deki milis güçlerini yok etme aşamasına getirmesi, bu sürpriz saldırıların arka planını oluşturmaktadır. Hatta İsrail'in uzun vadeli politika izleyerek ahtapotun kolları olarak nitelendirdikleri vekil aktörlerine yönelik saldırıların nihai hedefinin İran olduğu şimdi açığa çıkmıştır. Bu bağlamda İran'ın İsrail'in Hizbullah ve Suriye milislerine karşı yürüttüğü strateji öngöremediği anlaşılmaktadır. Çünkü İran'ın en önemli güç unsurlarından biri vekil aktörleriydi.

İRAN SAVUNMA DOKTRİNİ

Zira İran Savunma doktrinini üç sacayağı üzerine inşa etmişti. Birincisi ileri savunma stratejisi (forward defence strategy) bağlamında vekil aktörleri ile savunmasını hatta Şii Hilali jeopolitiğini gerçekleştirme politikasıydı. İkincisi füzeleri üzerinden ve üçüncüsü de nükleer silah elde ederek caydırıcılık kazanma stratejisiydi. İran'ın vekil aktörleri üzerinden bölgesel savaş çıkarma potansiyelinin olmadığını hesaplayan İsrail, İran'a saldırı için bölgesel konjonktürün avantajını kullanmıştır.

Bununla birlikte İran'ın müttefikleri Rusya ve Çin'in kendi öncelikleriyle de meşgul olmasının İsrail tarafından hesaplandığı da anlaşılmaktadır. Zira şu ana kadar Rusya ve Çin'den İsrail'i durduracak bir hamle gelmemiştir. Rusya, önceliğini Ukrayna'ya vermişken Çin ise ABD ile gümrük tariflerine odaklanmış bulunmaktadır. Bu nedenle Rusya ve Çin, İsrail saldırılarını şimdilik kınamakla yetinmişlerdir.

ABD Başkanı Trump'ın "İsrail'in saldırısı mükemmeldi", İran'a şans verdik ama değerlendiremediler" açıklaması, ABD'nin İsrail'e saldırı onayı verdiği hatta desteklediğine işaret etmektedir. Trump'ın Washington ile Tahran arasındaki nükleer anlaşma müzakerelerine atıfta bulunarak, "İran, geriye hiçbir şey kalmadan önce bir anlaşma yapmalı" açıklaması İran'ın nükleer silah yapmayacağını kabul ederek teslim olmuş şekilde müzakere masasını talep etmesinin beklendiği anlaşılmaktadır.

İsrail'in başlangıçtaki saldırı kapasitesini devam ettirmesi, İran'ın askeri güç kapasitesini bölgesel güç konumundan düşürebilirdi. Ancak İsrail'in de ilk günkü saldırı performansını yerine getiremediği gözlemlenmektedir. Bu nedenle Netanyahu, ABD'nin savaşa müdail olmasına yönelik Washington D.C.'de yoğun lobi faaliyetlerine savaşın beşinci gününde başlamıştır. Savaşın 6. gününden itibaren ise dünya kamuoyunun gündemine ABD'nin savaşa doğrudan dahil olup olmayacağını girmiş ve basın manşet haberler yapmaya başlamıştır.

ABD’NİN SAVAŞA DAHİL OLMASININ OLASI ETKİLERİ

- ABD’nin doğrudan savaşa dahil olması, E-en başta ABD Başkanı Trump’ın seçim öncesinden beri sürekli tekrarladığı “ben olsam savaş çıkamazdı”, “savaş başlatmayacağım”, “savaşları bitireceğim” gibi savaş karşıtı ve barış yapıcı söylemlerini çökertir. Tabi Trump döneminde Gazze katliamlarının artarak devam etmesi, Ukrayna-Rusya savaşını bitirememesi ve Pakistan-Hindistan savaşı, Trump’ın söylemlerinin altını zaten önemli ölçüde boşaltmıştı.
- İsrail-İran savaşına ABD’nin dahil olmasıyla savaşta kırılma noktası oluşabilir ve savaşın rayından çıkma ihtimali artabilir. Zira savaş, şimdilik iki ülkenin karşılıklı füze ve savaş uçaklarının saldırıyla sınırlı düzeyde devam etmektedir. Oysa ABD’nin dahil olması, savaşta oyun değiştirici hamle niteliğindedir ve en temelde savaşa küresel gücün dahil olması demektir. Bu durumun diğer küresel güçler olarak Rusya ve Çin’in savaşa dolaylı dahil olmalarını beraberinde getirme riskini artırabilir.
- Şimdilik nispeten bölgesel etkileri ile sınırlı İsrail-İran savaşının ABD’nin dahil olmasıyla küresel etkilerinin dünyayı çok yönlü olumsuz etkileyebileceği riskini artırabilir. Enerji fiyatlarını artmasını daha fazla tetikleyip dünya ekonomisini olumsuz etkileyebilecek düzeye ulaşabilir.

Ayrıca Hürmüz boğazına çatışmaların uzanması riskini de artırabilir ki, o zaman sadece fiyat artışı değil, küresel tedarik zincirleri de olumsuz etkilenebilir.

- ABD’nin İran’ın dağın altındaki Fordo nükleer tesisine yönelik gerçekleştireceği ağır bombardıman, nükleer radyasyon sızıntısına yol açabilir ki, bu dünya güvenliğine tehdit oluşturabilir niteliktedir.
- ABD’nin savaşa dahil olması, yıkımı artırabilir ve bu da Trump’ın iktidardan düşme olasılığını güçlendirebilir. Ayrıca Netanyahu hükümetinin de düşmesine yol açabilir.

- ABD'nin İran'da Irak benzeri büyük yıkım gerçekleştirmesi, rejimin devrilmesi riskini de artırabilir. Ancak İran'da rejimin yıkılması, büyük bir kaosa ve bölünmeye yol açma risklerini de barındırmaktadır. Yeni Hizbullah gibi örgütlenmelere yol açabilir ki, bu durum İsrail'in güvenliğini daha da sarsar.
- ABD'nin savaşa dahil olması, İran bataklığına saplanmasına yol açabilir.
- ABD'nin savaşa dahil olması, İran'ın bölgedeki Amerikan askeri üslerine saldırmasına da yol açabilir. Ayrıca Körfez ülkelerindeki Şii topluluklarının bulundukları ülkelerde ayaklanma vb. eylemler başlatarak bölgeyi kaosa sürükleyebilirler.
- ABD'nin savaşa dahil olması, İran'ın füzeleri İsrail'in nükleer tesislerine yönlendirebilir.
- ABD'nin savaşa dahil olması, uluslararası sistemdeki bloklaşmayı artırabilir.
- ABD'nin savaşa dahil olması, savaşın uzamasına yol açabilir.

Dolayısıyla ABD'nin savaşa dahil olması, yukarıdaki gibi pek çok olumsuz senaryonun gerçekleşmesine yol açabilecek riskleri barındırdığı için muhtemelen Trump, doğrudan savaşa girmeden müzakere masasında İran'ın teslim olmasını beklemektedir.

Zira Trump, Irak ve Afganistan fiyaskolarını düşünerek İran gibi büyük bir ülkeye askeri düzeyde doğrudan dahil olmasının Amerikan kamuoyunda eski sendromları gündeme getireceğini düşünmüş olabilir. Diğer taraftan Netanyahu, bölgesel perspektiften kendi güvenliği için ABD'nin doğrudan müdahil olmasını isterken Trump'ın ABD'nin küresel bir güç olması bakımından savaşa dahil olmayı, küresel perspektiften değerlendireceği ve İran'a karşı harcayacağı her mühimmatın kendisini Çin karşısında zayıflatacağı yaklaşımı çerçevesinde hareket edeceği düşünülebilir.

İRAN'IN ORTADOĞU GÜÇLER DENGESİ DENKLEMİNDEN ÇIKARILMASI AMACI

İsrail'in söylediği gibi bu saldırılarla hedeflediği esas unsurun İran'ın füze, uranyum zenginleştirme ve nükleer silah geliştirme kapasitesinin yok edilmesinden ibaret olmadığı, İran'ın Ortadoğu güçler dengesi denkleminde çıkarılması amacını taşıdığı ileri sürülebilir. İran'ın Ortadoğu'daki güç dengeleri denkleminde çıkması, Suudi Arabistan, İsrail ve Türkiye'nin bölgesel güç konumunu muhafaza eden devletler olarak daha fazla öne çıkmasına yol açabilir. Ancak Eylül 2020 İbrahim Antlaşmalarıyla bir nevi İsrail'e bağımlı hale gelen Körfez ülkelerinin İran sonrası denklemde İsrail'in bir nevi vasalı haline gelme riski söz konusu olabilir. Bu durum aslında ABD'nin de aleyhine riskleri de taşımaktadır.

Zira ABD, Körfez ülkelerini İran tehdidine karşı koruma ve tabi ki rejimlerini ayakta tutma karşılığında kendine bağımlı kılmış ve 13-16 Mayıs 2025 tarihindeki Ortadoğu turunda Trump'ın bir nevi 3.2 trilyon dolarlık haraç kesmesinde görüleceği üzere çok büyük bir kaynaktan mahrum kalmasına da yol açabilir.

Diğer taraftan askeri güç bakımından İran'ın denklemden çıkması, Türkiye ile İsrail'in yeni Ortadoğu jeopolitiğinde başat güçler denklemini ortaya çıkarabilir. Bu yeni durumda Türkiye ile İsrail'i karşı karşıya getirme riskini artıran jeopolitiğe işaret etmektedir. Bu savaşta Türkiye'nin denge politikası da çok ciddi bir testten geçecektir ama esas bundan sonraki süreçte Ortadoğu'nun yegâne askeri güçleri olarak kalan Türkiye ile İsrail'in yeni denklemden nasıl ilişkiler tesis edeceği önemli bir bölgesel stres kaynağı olabilir. Türkiye ve İsrail'in karşı karşıya gelme riskinin artacağı yeni güç dengesi sistemi oluşabilir.

Sonuç olarak iki ülkenin karşılıklı saldırıları devam ederken diplomasi trafiği de ivme kazanmış gözükmemektedir. Savaşın ikinci gününde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın proaktif diplomasi yürüterek başta ABD Başkanı Trump ve Suudi Arabistan veliaht prensi Muhammed bin Selman, İran Başbakanı Mesud Pezeşkiyan olmak üzere 7 bölge ülkesiyle telefon diplomasisi yürütmüştür.

İsrail-İran savaşında savaşı durdurmaya yönelik ilk diplomasi hamlesinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan gelmesinde bu savaşın Ortadoğu güçler dengesi denklemini bozacağını öngörmesinin etkili olabileceği düşünülebilir.

Diğer taraftan savaşta yeni bir aşamayı temsil eden ABD'nin savaşa dahil olmasının gündeme gelmesiyle birlikte Avrupalı devletler de diplomasi masası kurmaya başlamıştır. 20 Haziran 2025 tarihinde Cenevre'de Almanya, Fransa ve İngiltere dışişleri bakanlarının İran Dışişleri Bakanı Abbas Irakçi ile bir araya gelmesi planlanmaktadır. Beyaz Saray ise ABD Başkanı Trump'ın İran'a saldırı planını onayladığı ama uygulamaya geçilmesi için henüz karar vermediğini açıklamıştır. Buradan Trump'ın İran meselesini diplomasi masasında çözme isteği ve ısrarı öne çıkmaktadır. Buna rağmen bir yandan Washington D.C.'deki İsrail ve Yahudi lobilerinin öte yandan kabinesindeki İsrail yanlılarının yoğun kışkıracıdaki Trump'ın vereceği kararın hala ortada olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Trump'ın kararının İsrail-İran savaşının temel belirleyicisi olduğu kolaylıkla söylenebilir. Zira Rusya ve Çin'in İran'a desteğini bırakın diplomasideki rollerinin dahi çok zayıf kaldığı gözlemlenmektedir.